

Zadłużeni: filozofia wychowania i edukacyjne studia kulturowe w Uniwersytecie Gdańskim – słowo wstępne

Bieżący numer „Ars Educandi” poświęcony jest zagadnieniom filozofii wychowania i badaniom z zakresu edukacyjnych studiów kulturowych. Jednak towarzyszą mu bardzo ważne okoliczności życiowe, a teksty tu publikowane – które zapewne i tak by się ukazały pod jakąś postacią – inspirowane były tym ważnym wydarzeniem. Otóż po wielu latach pracy odchodzi na emeryturę prof. zw. dr hab. Tomasz Szkudlarek – osoba, która na jakimś etapie życia intelektualnego zainspirowała każdego Autora i każdą Autorkę publikujących w tym numerze. Część z nich, a z pewnością osoby piszące ten wstęp, mogłyby interpretować spotkanie Profesora Tomasza Szkudlarka jako wydarzenie o randze filozoficznej – wydarzenie, jak je pojmował Alain Badiou (2007). Spotkanie takiej osoby, takiego nauczyciela i mistrza jak Tomasz Szkudlarek jest wydarzeniem z kategorii przygodnych, a wręcz niemożliwych. Jednak się wydarzyło. Wydarzyło się i miało transformującą siłę. Siłę emancypującą. Miało formę materialistycznie pojmowanej łaski, która nas spotkała.

Mając pewność wsteczną, możemy stwierdzić, że relacje między nami miały charakter proponowany przez Jaques’a Rancière’a (1991) w jego słynnym *Ignorant School Master*. Choć myśl ta dopiero wschodziła i ciągle jeszcze ta forma uprawy kultury intelektualnej zdaje się obca polskiemu uniwersytetowi, to Tomasz Szkudlarek stosował rozwiązania rodem z Rancière’a. Nie był wszechwiedzącym mistrzem, który w swej intelektualnej potędze, wynikającej z przywileju i przekleństwa wcześniejszych narodzin, pozostawia uczniowi poślednią rolę terminowania w okowach własnej niewiedzy i nieumiejętności. Narzucone ogłupianie (ang. *enforced stultification*) jako rozwiązanie charakterystyczne dla tradycyjnej oświaty, jako rezultat mitu nierównych inteligencji, to było coś, czego nie zazналиśmy w relacji z Tomaszem Szkudlarkiem. Dla wielu była to odświeżająca odmiana po latach funkcjonowania w systemie oświaty. Tym bardziej że przygoda intelektualna, w którą się udaliśmy, oświaty najczęściej dotyczyła.

Bieżący, dwudziesty już numer rocznika naukowego „Ars Educandi” zawiera – oprócz tego wstępu – manifest Joanny Rutkowiak oraz dwanaście artykułów

naukowych. Wyjątkową częścią składową tego numeru są rysunki Tomasza Szkułdarka, które zamieszczamy jako przekładki między kolejnymi tekstami. Artykuły natomiast zostały podzielone na trzy nierówne pod względem liczebności tekstów części. W pierwszej kolejności zamieszczamy siedem tekstów o tematyce i metodzie zbliżonej do filozofii wychowania, są to teksty o zacięciu teoretycznym, w których Autorzy i Autorki roztrząsają zagadnienia pedagogiczne i z nauk pokrewnych. Kolejne cztery teksty przedstawiają rezultaty studiów empirycznych i można je umieścić w polu edukacyjnych studiów kulturowych. Ostatni tekst ma natomiast inklinacje teologiczne.

Otwierającym tekstem jest manifest Joanny Rutkowiak *O dialogowaniu edukacyjnym – wbrew zmęczeniu*, który – ze względu na przyjętą formę – łatwiej przeczytać niż trafnie i rzetelnie streścić.

Piotr Zamojski w swoim artykule *To Apply, to Debunk, to Perform. Types and Uses of Educational Theory* stawia pytanie o to, w jaki sposób na poziomie metateoretycznym można teoretyzować edukację w odniesieniu do potencjalnego wykorzystania teorii. Wykorzystując (za Maxem Weberem) teorię typów idealnych, Autor rozwija typologię teorii pedagogicznych w odniesieniu do możliwości ich użycia, dzieląc teorie na techniczne, krytyczne oraz afirmatywno/ performatywne. Przy tym Zamojski pozostaje orędownikiem postkrytycznej koncepcji edukacji jako procesu – choćby niedoskonałego – ale takiego, który jest możliwy w jego doświadczaniu i praktykowaniu.

Marcin Boryczko proponuje artykuł zatytułowany *Dekolonizowanie pracy socjalnej. Analiza teorii w perspektywie Teorii Kodów Legitymizacji*, w którym postuluje zastosowanie postkolonialnej koncepcji dekolonizacji umysłu (za Ngūgĩ wa Thiong'o) oraz Teorii Kodów Legitymizacji (za Karlem Matonem) do uzyskania pogłębionego wglądu w uwikłanie się pracy socjalnej w procesy sprawowania władzy. Artykuł zawiera również liczne przykłady zorientowanej na dekolonizację pracy socjalnej. Ich znaczenie jest jednak dyskutowane w perspektywie Teorii Kodów Legitymizacji.

Piotr Kowzan pisze o pedagogicznym znaczeniu gęsi. Inspirację stanowił konkurs z osobliwymi nagrodami organizowany przez lwowską szkołę matematyczną. Gęś, która była jedną z nagród za rozwiązanie problemu matematycznego, staje się tutaj symbolem problemów intelektualnych, które – choć już samo ich postawienie może być wyczynem – nie mogą być w danym momencie historycznym rozwiązane, wobec czego przechodzą na następne pokolenie. Tekst Kowzana to właściwie studium przypadku, które stanowi pogłębiony wgląd w międzygeneracyjną więź intelektualną.

Artykuł Agnieszki Woynarowskiej nosi tytuł *Niepełnosprawność i praca. Dyskursywne konstrukcje wykluczeń i akty niezgody*. Artykuł ten to przykład udanych dociekań filozoficznych na granicy pedagogiki oraz *disability studies*. Autorka podejmuje kluczowy dla pedagogiki specjalnej problem pracy i zatrudnienia w kapitalistycznych realiach nacechowanych wykluczaniem „nieproduktywnych ciał”. W konkluzji Autorka przedstawia (za Nancy Fraser) dwa warunki, których

spełnienie mogłoby przybliżyć współczesne społeczeństwo do większej sprawiedliwości w omawianej kwestii.

Jarosław Marzec w artykule zatytułowanym *Regres kultury, koniec przyszłości i koniec rozwoju – czytając kulturę Baumanem i Wilberem* proponuje rozważania nad statusem przyszłości w kulturze współczesnej naznaczonej – zdaniem Autora – przez proces regresu. Tekst Marca wpisuje się znakomicie w zabieg czytania dorobku jednego autora za pomocą drugiego w formule dawno zaproponowanej przez Jaques'a Lacana (1989) z jego słynnym tekstem *Kanta Sadem*. Wzajemne odczytania Zygmunta Baumana i Kena Wilbera umożliwiają niecodzienny wgląd w zjawisko uwiąznięcia pojęcia przyszłości.

Monika Popow zamieściła w bieżącym numerze tekst pod tytułem *Uczenie się w procesie cywilizacji. Próba pedagogicznego odczytania wybranych wątków teorii Norberta Eliasa*. Jest to przykład udanego połączenia zagadnień filozofii wychowania i historii idei. Autorka bazuje na rozważaniach Norberta Eliasa na temat rozwoju cywilizacji, który utożsamiony jest z eliminowaniem przemocy między jednostkami i zmniejszaniem asymetrii społecznych, przy czym podkreślona jest przeciwstawna dynamika cywilizacyjna określona jako proces decywilizacji. Popow przeprowadza wywód na temat splotu obu tych dynamik w odniesieniu do zjawisk edukacyjnych.

Kolejny artykuł został zaproponowany przez Beatę Karpińską-Musiał i nosi tytuł *Ruch między sceną spektaklu a foyer. Dyskursywne przemieszczenia podmiotowości dydaktyki w narracjach naukowych*. Autorka podejmuje próbę spojrzenia na status dydaktyki w perspektywie subiektywnego wykorzystania wybranych kategorii z obszaru krytycznej analizy dyskursu. W toku wywodu Karpińska-Musiał proponuje, aby do rozwikłania zagadnienia statusu dydaktyki zastosować pojmowanie tożsamości jednostki Szkudlarka, ze szczególnym uwzględnieniem pojęcia „podmiotu w dryfie”. Autorka następnie rozwija tę koncepcję w stronę pojęcia „dryfu semantycznego”, by w konkluzji dostrzec hegemoniczną rolę dyskursów naukowych deprecjonujących status dydaktyki.

Część dedykowaną edukacyjnym studiom kulturowym otwiera artykuł Lucyny Kopciewicz pod tytułem: *„Tak naprawdę to zima wykończyła rząd Gierka” – narracje klimatyczne dwóch pokoleń kobiet*. Tekst stanowi częściowy raport badawczy z jakościowych badań nad obrazem zmian klimatycznych w narracjach dwóch pokoleń kobiet. W artykule przedstawiony został rozległy materiał badawczy. W konkluzji Autorka dyskutuje sensowność pedagogicznej odpowiedzi na kryzys klimatyczny, gdy ta odpowiedź sprowadzać się ma do realizacji postulatu rzetelnej edukacji. Taka odpowiedź zdaje się według Kopciewicz wpisana w działania pozorne, gdyż wiedza o kryzysie klimatycznym już jest i ma charakter wiedzy biograficznej, tak krytycznej, jak i adaptacyjnej.

Piotr Stańczyk w swoim tekście pod tytułem *Komunikacja w szkołach Pornlandu. Wizerunki szkoły w mainstreamowym porno* także prezentuje częściowy raport z badań. Autor podejmuje próbę rekonstrukcji obrazów szkoły występujących w obrazach-tekstach tworzonych przez kultury porno. Stańczyk przyjmuje założenie

(za Lechem Nijakowskim), że pornografia jest zwierciadłem społeczeństwa, a także (za Ludwikiem Wittgensteinem), że występuje rodzinne podobieństwo między prawdziwą szkołą a szkołą w kulturach porno. W konkluzji Autor dochodzi do wniosku, że gatunkowa charakterystyka pornografii powoduje uwypuklenie przemocowego charakteru szkoły, co może stanowić o nieintencjonalnie opozycyjnym charakterze kultur porno.

Jarosław Jendza zaproponował do tego numeru tekst zatytułowany *Odwrócenie symboliczne w narracjach praktyków Montessori – dopiski do „Dyskursywnej konstrukcji podmiotu”*. Artykuł stanowi częściowy raport z badań nad tym, w jaki sposób nauczyciele Montessori doświadczają swojej rzeczywistości zawodowej. Autor wprost nawiązuje do rezultatów badań nad dyskursywną konstrukcją podmiotu prowadzonych przez zespół pod kierownictwem Szkudlarka (Cackowska et al. 2012), a także jego wglądowi w „niezwykłą szkołę” (Szkudlarek 1992). Po przeanalizowaniu zaprezentowanego materiału empirycznego na temat inwersji obecnej w szkołach Montessori Autor dokonuje interpretacji szczególnego przypadku, który reprezentuje przykład Szkudlarkowej „niezwykłej szkoły”. Analiza dnia, w którym obchodzi się urodziny dziecka, prowadzi Jendzę do postawienia fundamentalnych pytań o status dziecka w szkolnictwie Montessori.

Ostatnim tekstem, który zamieszczamy w sekcji poświęconej edukacyjnym studiom kulturowym, jest artykuł Adama Jabłońskiego – w chwili zamykania numeru ostatniego doktoranta Profesora Tomasza Szkudlarka. Autor proponuje artykuł *PrzeMOC-poMOC jako kategoria pedagogiczna. Wokół przemocowej roli nauczyciela*. Jest to część pierwsza dłuższego tekstu, którego w całości – ze względów na wymogi wydawnicze – nie mogliśmy zamieścić. Długość tekstu wynika natomiast ze szczególnej zdolności Autora do opowiadania historii. W swej etnograficznej opowieści Jabłoński zabiera nas do irlandzkiej szkoły, w której dzieją się historie przypominające prozę dickensowską. Opowieść Jabłońskiego ustrukturowana jest przez zaproponowane przez Autora pojęcie przeMOCY-poMOCY, które problematyzuje tak rolę szkoły, jak i powinności nauczyciela i pedagoga.

Numer zamyka tekst Mirosława Patalona – jednego z pierwszych doktorantów Tomasza Szkudlarka. Patalon w artykule z pogranicza filozofii wychowania, teologii i translatoryki próbuje odpowiedzieć na tytułowe pytanie: *Czy potrzebne są nam nowe przekłady klasycznych tekstów źródłowych?* Odpowiedzi twierdzącej Autor udziela na podstawie porównania tłumaczeń *Księgi Koheleta*. W konkluzji Patalon podkreśla znaczenie znajomości tekstów, z których wyrastają korzenie kultury współczesnej.

Swobodnie nawiązując do Rancière’a (1991: 77): jako niezależne formy inteligencji poruszamy się zatem po swobodnych orbitach naszych intelektualnych podróży. Ze względu na daleko posuniętą względną różnicowość języka i zróżnicowanie doświadczeń nasze trajektorie przecinają się tylko czasami, choć ciężymy ku prawdzie, ciężymy ku materialnemu centrum naszego wszechświata. Na pewnym etapie naszego życia

taką zdolność do przyciągania naszych trajektorii wykazał Tomasz Szkudlarek. Może niewiele zmieniło się we wszechświecie, ale wiele zmieniło się w naszych życiach.

Jesteśmy zadłużeni intelektualnie u Szkudlarka. Tak jak Karol Marks zadłużony był u Hegla, jak Frankfurczycy zadłużeni byli u Marksa, a amerykańscy pedagodzy krytyczni u Frankfurczyków i Paula Freirego. Teraz i my ten dług w części chcemy wyrównać.

Literatura

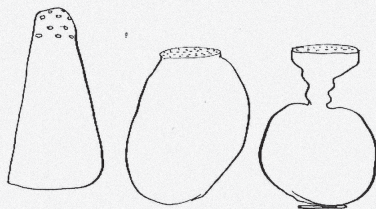
- Badiou A., 2007, *Święty Paweł. Ustanowienie uniwersalizmu*, tłum. J. Kutyla, P. Mościcki, Kraków: ha!art.
- Cackowska M., Kopciwicz L., Patalon M., Stańczyk P., Starego K., Szkudlarek T., 2012, *Dyskursywna konstrukcja podmiotu. Przyczynek do rekonstrukcji pedagogiki kultury*, Gdańsk: Wydawnictwo UG.
- Lacan J., 1989, *Kanta Sadem*, tłum. T. Komendant, „Twórczość”, nr 8.
- Rancière J., 1991, *The ignorant schoolmaster. Five lessons in intellectual emancipation*, trans. K. Ross, Stanford: SUP.
- Szkudlarek T., 1992, *McLaren i Agata. O pewnej możliwości interpretacji rytualnego oporu przeciw szkole* [w:] *Nieobecne dyskursy*, red. Z. Kwieciński, cz. 2, Toruń: UMK.

Małgorzata Cackowska
Piotr Stańczyk

koraz

bavotiej

piepaz.

0.

